

Mieke Lauwers, Bert Hogenkamp (red.)*Audiovisueel, van emancipatie tot professionalisering*

's-Gravenhage (Jaarboek 2005, Stichting Archiefpublicaties) 2006, 207 p., € 25,-, ISBN 90-71251-24-1.

Eind jaren zeventig kreeg ik als jongmaatje een baan als beeldresearcher bij een serie over de geschiedenis van de televisie. Welgemoed trok ik op mijn eerste werkdag naar het filmarchief, gevestigd achter een villa aan de Hilversumse Emmastraat. Om daar te ontdekken dat het opdiepen van uitgezonden programma's nog niet zo simpel was. Titels moesten moeizaam worden opgezocht in een gigantische cilindervormige kaartenbak. Van zichtkopieën had nog nooit iemand gehoord. Films (de 'ampex'banden vormden weer een heel ander verhaal) werden in stapels blikken bezorgd bij een filmmontagetafel, die ik zelf moest bedienen. Het kijken was een regelrecht avontuur. Veel films braken op de overvloedig aanwezige plakbandjes en moesten met de bijgeleverde plakpers provisorisch worden gerepareerd. Geluid was helaas niet altijd aanwezig. Soms ontbraken shots, omdat programmamakers die eruit hadden gesloopt en niet teruggezet. Sommige films waren er zelfs helemaal niet, die lagen – zo werd mij meegedeeld – 'bij de omroepen' en waren nooit meer teruggekomen.

Hoe verschillend is die situatie nu! Vanuit de gemakkelijke leunstoel thuis is bij het Instituut

Beeld en Geluid via internet niet alleen de databank met programma's en films raadpleegbaar, maar zijn ook steeds meer van die uitzendingen online beschikbaar. Audiovisuele archieven raken in toenemende mate *gedigitaliseerd*: niet alleen de toegankelijkheid, maar ook de opslag en de uitwisseling met andere archieven worden steeds meer door nullen en enen beheerst. Over de mogelijkheden én de problemen die deze digitalisering met zich meebrengt, handelt het meest recente jaarboek van de Stichting Archiefpublicaties, dat door Mieke Lauwers en Bert Hogenkamp van het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid is geredigeerd. Dat laatste is niet toevallig, want het instituut is niet alleen de grootste speler op het veld van de audiovisuele archivering, maar loopt ook al jaren voorop met de digitalisering en modernisering van zijn archief.

Het jaarboek levert ondanks de wat dorre titel ('van emancipatie tot professionalisering') fascinerend leesvoer op over een ontwikkeling die razendsnel gaat – internet is nog geen vijftien jaar oud! – en waarvan het einde nog lang niet in zicht is. De twintig auteurs die vanuit verschillende instellingen en invalshoeken een bijdrage hebben geleverd, maken duidelijk dat de situatie voor alle archieven dit laatste decennium fundamenteel is veranderd. Want digitalisering is meer dan alleen toegankelijkheid via de computer. Het onderscheid tussen archieven vervaagt, want bestanden zijn uitwisselbaar. En die bestanden kunnen zonder gegevensverlies worden gekopieerd – de kopie is even goed als het origineel. Interactiviteit met de gebruiker en nieuwe vormen van distributie zijn ontstaan. Maar de problemen zijn ook groot. Er bestaat nog lang geen (internationale) standaard voor digitalisering. Software en hardware volgen elkaar snel op en zijn vaak niet *backward compatible*. De meeste archieven zijn gedwongen een 'migratie' strategie te volgen: oude systemen worden steeds overgezet naar nieuwe, in afwachting van een meer definitieve oplossing.

In het boek worden verschillende thema's aangesneden: van conservering, tot de catalogus en de toegang. Het droevigste verhaal is ongetwijfeld dat van Roel Vande Winkel over de Belgische situatie. Waar Nederland een aantal succes-

volle fusies en concentraties heeft gekend die vaart hebben meegegeven aan nieuwe ontsluitings- en preservatiemethoden, is België nog sterk verdeeld langs de taalgrens. Digitalisering is daar grotendeels ‘pure science fiction’. ‘De complexe asymmetrische structuur waarin de Belgische staat momenteel functioneert, maakt een toekomstige nationale inhaalbeweging onmogelijk’, zegt Vande Winkel somber (p. 23). Andere hoofdstukken laten zien dat elders wel veel wordt ondernomen. Op Europees niveau is er door de EU geld beschikbaar gesteld om collecties digitaal te preserveren en te zoeken naar een internationale standaard. In Europa ligt meer dan 100 miljoen uur aan video, audio en film in de archieven, zo heeft een commissie uitgerekend en het voorstel is om dat materiaal te bewerken in een centrale ‘digitaliseringsfabriek’, die het materiaal omzet en ontsluit. Dat zou de hoge kosten die nu nog nodig zijn aanmerkelijk kunnen verlagen.

Op nationaal niveau springen vooral de initiatieven die door het Instituut Beeld en Geluid zijn ontplooid eruit. Daar bestaat bijvoorbeeld een jarenlange ervaring met de online toegang via ‘streaming media’ voor het onderwijs. John Leek en Pim Slot beschrijven de verschillende pilots op dit terrein, van Bewegend Geheugen (onderdeel van het grotere Geheugen van Nederland van het Nationaal Archief) tot Davideon (met de universiteiten) en Teleblik. Dit laatste heeft zich ontwikkeld tot een nationale bronnenbank voor het basis- en voortgezet onderwijs, die ingezet kan worden bij het ‘nieuwe leren’. Hoewel wellicht wat makkelijk wordt voorbijgegaan aan de aanzienlijke aanlooppunten bij sommige van deze pilots, is het duidelijk dat hier pionierswerk is verricht, waarbij veel barrières voor het online brengen van audiovisuele media zijn geslecht.

Grenzen worden steeds lastiger te trekken. Want, zegt Annemieke de Jong terecht, moeten we niet ook de websites – dat digitale domein bij uitstek – archiveren, die door veel omroepen naast de programma’s worden gerund? Dat zijn er wel vierhonderd, maar hoe zou dat moeten? Er zijn wel initiatieven op dit gebied, zoals het Amerikaanse *internet archive* met zijn *wayback*

machine, dat ook probeert het *deep web* te bewaren, de links die integraal onderdeel uitmaken van de websites. Maar de omroepwebsites zijn in het *internet archive* nauwelijks terug te vinden. De oplossing zou wellicht kunnen liggen in een typisch digitale oplossing, zoals die door *internet archive* oprichter Brewster Kahle wordt aangehouden: verstrek iedereen zoveel mogelijk kopieën, in zoveel mogelijk landen en instellingen. Dan is het archief weliswaar geografisch verspreid, maar dat is in het digitale tijdperk niet het grootste probleem.

Onderwijl worden er dagelijks steeds meer programma’s geproduceerd. Voor de omroep, maar ook voor internet, en voor commerciële, lokale en regionale opdrachtgevers. De bewerking en ontsluiting van dat materiaal, als het al gearchiveerd wordt, vergt erg veel menskracht. In een intrigerend artikel van Arnold Smulders, Franciska de Jong en Marcel Worryng wordt onderzocht of dat proces via digitaliseringstechnieken valt te automatiseren. Hoe kun je een computer ertoe brengen om beeld te herkennen? Kan spraaktechnologie – het automatisch klasseren van de gesproken tekst – worden ingezet? Het artikel maakt tevens duidelijk dat de oplossing daarvoor nog ver weg is.

Er is nog veel meer te vinden in deze bundel. Zoals een overzicht van de problemen met het auteursrecht, van Carien van Boxtel, het grote struikelblok bij veel van de ontsluitingsprojecten. En de wat brommende tegenstem van Karel Dibbets, die vreest dat bij de nieuwe digitale kennisstructuur de historische wetenschap buiten de boot gaat vallen. ‘Historici zijn tegenwoordig de laatste doelgroep waar archieven belangstelling voor kunnen opbrengen’ (p. 189). Hij fulmineert tegen de aanstelling van ‘informatiemanagers’ bij archieven, waardoor de functie van de oude conservator, die traditionele bondgenoot van de historicus, dreigt weg te vallen.

Eén gevoel overheerst bij het lezen van dit jaarboek: voor bijna alle auteurs is de digitalisering de grootste communicatierevolutie in hun (arbeids)leven. Dat gevoel doordeesert ook het artikel van Pieter van der Heijden over het spectaculaire omroepmuseum dat in december 2006 is geopend. Dat mag dus geen museum meer

worden genoemd, nee, dat is een *media experience* in een digitale omgeving. Bezoekers kunnen beeld- en geluidsfragmenten in een digitaal 'winkelwagentje' bewaren om later in de *media lounge* nog eens rustig te bekijken. Als ze tenminste onderweg niet bedwelmd zijn geraakt door het 'alledaagse leven in de vorige eeuw, opgløeiend in de vruchten van een elektronische boomgaard ...' (p. 169).

Dat moet u zelf maar gaan zien. Sorry, beléven!

Chris Vos